

Виолета Николовска, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија

violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

Веселинка Лаброска, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје,
Македонија

labroska_v@yahoo.com

Македонската душа и душата во македонскиот јазик

Macedonian soul and the soul in Macedonian language

Апстракт: Во трудот се прави дистинкција помеѓу метафоричното значење *душа на народот* кое имплицира етнологски согледувања и поимот *душа* како компонента на животот. За таа цел консултираме соодветна филозофско-етнологска литература и правиме анкета помеѓу студентите од Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип и „Универзитетот во Тетово“ од Тетово. Прашањето на кое бараме одговор е: „Што е, според вас, суштината на поимот *душа*“. Ќе се задржиме на вредностите што на поимот *душа* му ги придаваат нашите испитаници. Во трудот ќе се осврнеме и на етимологијата на лексемата *душа*, нејзините семантички карактеристики и на лексемата *душа* како компонента на фразеолошки изрази.

Клучни зборови: душа, народ, диши, жив, значење, фразеолошки изрази, анкета, теологија

Abstract: In this paper, a distinction is made between the metaphorical meaning of *soul of the people* which implies ethnological views and the term *soul* as a component of life. For that purpose we consult appropriate philosophically-ethnological literature and make a survey among the students of the University “Goce Delcev” in Shtip and the “University of Tetovo” in Tetovo. The question to which we seek an answer is: “What is, according to you, the essence of *soul*”? We will also pay attention to the values which are ascribed to the word *soul* by our respondents. We will also take a look at the etymology of the lexeme soul, its semantic characteristics and at the lexeme soul as a component of idioms.

Key words: soul, people, breathe, alive, meaning, idioms, survey, theology

За душата во православната теологија зборува Св. Максим Исповедник, светител од крајот на 6., средината на 7. век [Преподобни Максим Исповедник 2008]¹. На прашањето кој е критериумот за разбирањето на душата, тој одговара дека душата не се спознава сама по себе, туку според нејзините пројави. Она што се спознава духовно, не може да биде спознато само по себе, туку врз основа на надворешните, сетилни пројави што спаѓаат во областа на нештата што се спознаваат со сетилата; духовното се спознава врз основа на она што му е спротивно, врз основа на сетилното. Душата прима спротивни состојби, иако не отстапува од својата природа. Во неа можат да се видат и праведност и неправедност, храброст и плашливост, целомудреност и невоздржливост, состојби кои се спротивни една на друга. Св. Максим Исповедник за душата вели дека е суштина, аргументирајќи го ова тврдење со фактот дека својството на суштината се изразува во фактот дека има способност да прима состојби кои се спротивни една на друга, а судејќи според погоре спомнатото, тоа е својствено и на душата. Душата се наоѓа во телото. Но таа не е телото, таа е бестелесна. И ако се храни, таа не се храни телесно, како што се храни телото, туку се храни бестелесно, затоа што се храни со збор и со мисла. Душата е разумна. Како доказ, авторот на трактатот го наведува фактот што душата сама пронашла вештини кои се корисни во животот (во фуснота, преведувачот грчкиот израз *τας τεχνας* го дообјаснува со уметности, занаетски вештини, наука). Вештините се откритие на душата, па според тоа душата е разумна. Душата е разумна и со оглед на тоа што нашите сетила сами по себе не се доволни за поимање на нештата. На прашањето што е душа, Св. Максим Исповедник одговара суштина бестелесна, разумна, која обитава во телото, копричина (срп. саузрок) на животот. На прашањето што е ум (*νους*) одговара дека тоа е дел на душата кој е најчист и разумен за согледување на нештата и на она што е веќе доживеано (преку органите на сетилата). Чувствувањето (срп. осећање) е орган на душата, сила на сетилата која е во состојба да прима впечатоци од надворешните нешта. Духот (*πνευμα*) е суштина без форма, која му претходи на секое движење.

Душата е она што живо, душата е живот (оттука и граматичката карактеристика одушевено, при падежната промена на некои именки), а она што е живо, има здив, дах, диши. Во оваа смисла се дефинираат и значењата на лексемата душа во етимолошките речници.

¹ Делото, еден вид на трактат, во превод од грчки јазик, со белешки и од латински изворник, напишано е пред повеќе од 1300 години. <https://svetosavlje.org/o-dusi> преземено на 9 јуни 2017.

Според етимолошките речници потеклото на зборот *душа* е од зборот *дух*, односно *dax*: „Pslovan. **dušā* ‘dih, sapa’ i ‘duša’ je sorodno s pslovan. **duxъ*, sloven. *duh*, pslovan. **duxati* ‘dihati’...Prvotni pomen je *‘dihanje’, pomenski prehod v ‘duša’ temelji na dejstvu, da je dihanje najočitnejši znak življenja, prisotnosti duše v telesu. Tudi latinski *anima* ‘duša’ je izpeljano iz ide. korena **h₂anh₁*- ‘dihati’ iz katerega je sloven. *vohati* in sorodno.“ [Snoj 2009: 129]; ... а истото толкување го најдовме и кај Скок: „Prvobitno značenje bilo je apstraktum »dihanje, životna sila«. ... Odatle se iskristalizirao termin prema lat. *animus/anima* i gr. ψυχή (od glagola ψύχω »hauche«)... [Skok 1971: 373].

Какви се аксиолошките вредности што говорителите на македонскиот јазик му ги придаваат на поимот душа? За да одговориме на ова прашање консултиравме толковни речници на македонскиот јазик и спроведовме анкета меѓу 70 студенти од два универзитети во Македонија: Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип и „Универзитетот од Тетово“ во Тетово. Студентите беа од Филолошките факултети (студуски групи за македонски јазик и германски јазик) и од Факултетот за новинарство и односи со јавноста. Притоа, кај испитаниците од Универзитетот во Тетово имавме и повеќе студенти со друг јазик како мајчин, а не македонскиот, па тој факт ќе го нагласиме таму каде што нивните одговори се специфични и различни на оние од македонските родени говорители.

Од одговорите на анкетата на прашањето „што е според вас суштината на поимот *душа*?“ може да се изделат две главни линии на одговарање: христијанското толкување за бесмртноста на душата (дури и кај студенти немакедонци, со друга вероисповед) и етичко разбирање - на човек со (добра) душа наспрема човек без душа (зол, немилосрден, несожалив): *нешто невидливо што постои во секој од нас; Душата е тоа кое во текот на смртното воздишување го напушта телото. Душата живее после смртта; Душа е нешто невидливо. Секој му се има случено да го „боли душата“², да се чувствува разочарано и го мачи нешто; Душата е внатрешниот невидлив дел од човекот во кој се наоѓа духовниот живот со сите негови психички карактеристики (свест, емоции); За душата се смета дека тежи околу 15 грама, има форма на мало привидение (силуета), и после нејзиното напуштање на телото, доаѓа и до прекин на животот; Душа, внатрешен дел на човекот (невидлив) во кој се наоѓаат карактеристиките на човекот; Животот трае додека имаме душа во нас.*

² Спознавање на душата според нејзината пројава.

Животот секој си го живее на свој начин, а душата на секој човек е различна; За мене душа претставува невидлива обвивка на човековото тело, која исто така струи и низ него, неговите артерии и вени. Во душата тлеат сите човекови богатства, добрини и болки. Душата е она која ни го оживеала нашето тело при нашето создавање и прва која не напушта при нашата смрт. Душата е основна потребна вредност за да живее кое било живо суштество; Што значи зборот душа? Човек со душа - добар човек. Човек без душа - лош, зол човек. Душа - внатрешна убавина. На пример, за некој кога велиме има анџелско лице, но нема душа! Душа, исто така велиме и на нешто мало, нешто што ни е мило. Пр. Леле колку е душа! Според мене зборот душа претставува нешто добро, совесно, пр. Човекот има памук душа, тоа значи дека тој човек е многу добар, со добро срце и душа; Душата во најголем број случаи го претставува карактерот на една индивидуа. Дали е добар односно зол, праведен односно неправеден итн. Кога сме кај другото значење на душата т.е. духот, овојпат гледано од аспект на душа на покојник, душата т.е. духот претставува анџел, бранител на тоа тел;. Ги објаснуваме карактеристиките или однесувањата на еден човек. Добра душа, лоша душа итн. Студентите пишуваат и за карактеристики на душата, за страдање на душата, во согласност со наведените два вида одговори. Тие душата ја поврзуваат со внатрешниот живот: емоциите, карактерот, особините на личноста, начинот на однесување. Во некои од одговорите се дадени следниве особености како одлики на душата: емпатија, сочувство, љубов, грижливост, љубезност, човечност: Душа, според мене, претставува апстрактен поим, присуство на човечност, емпатија, сочувство, љубов, грижливост, љубоезност итн. Кога се вели дека некој има душа тоа значи дека го чува и негува внатрешното добро во него, не постои само како антропоморфно битие чие срце чука, туку како човек во вистинска смисла на зборот. Присуството на душа претставува дека некој живее, дека не ја доживеал смртта пред смртта³. Една студентка со турски мајчин јазик зборува за тоа дека душата има одговорност, а друг студент од албанска националност зборува и за душевна болест, точно забележувајќи дека тогаш на душата ништо не и е важно. Имавме и некои поетски одговори кои ни ја стоплија душата: Душа е нешто со коешто секое наутро се будам, топлина во мене, нешто што е позитивно, неодоливо и пријатно; Во душата тлеат сите човекови богатства, добрини и болки...;

³ Да се доживее смртта пред смртта, според христијанското учење, значи човекот да живее во смртен грев. Гревот е смрт, и оној што живее во смртен грев ја вкусил смртта уште за време на животот. Тоа не значи дека човекот може да живее безгрешно, туку дека треба постојано да живее во покајание.

Душата е мека и нежна. Таа е како цвеќе, бидејќи ако не се полева со доброто и со богатството кое го прави животот среќен, таа ќе се исуши; Душата е една светлина од која извираат само добри работи. Интересно, кај повеќе студенти од новинарство забележавме дека поконкретно од другите го разбираат поимот душа. За нив е олицетворение на сакан човек, на нешто мило, семеен живот, дури им асоцира и на партија (беа духовити): Вистинското значење на зборот душа и живот е она кога наутро ќе се разбудите покрај оние кои премногу ги сакате и кои премногу ви значат во животот, за кои сме спремни во животот се да им овозможиме и да им направиме, што е во наша моќ, секако, за тие да бидат среќни и задоволни. Под зборот душа исто така се подразбира и хуманоста на човекот и волјата да се помогне на некој немоќен човек, со кое, со самата помош се осеќате премногу убаво и душата ви се осеќа исполнета со добрината што сте ја направиле; Душа, збор со огромно значење за мене, кој асоцира на нешто најубаво, најмило, на среќа, радост, љубов, внимание. Збор кој изразува позитивни чувства кај сите луѓе; За мене живот е СДСМ, а душа е Зоран Заев. Да живее Зока!; За живот во Македонија, Амди Бајрам и коалиција за подобра Македонија!; За живот во Македонија, цигарите да поевтинат! Да живее Заев⁴!

Одговорите на анкетираниите студенти⁵ им одговараат на основните значења на лексемата *душа* што се наведени во Речникот на англиски јазик [Hornby 2005: 1461]:

1. spirit of person - the spiritual part of a person, believed to exist after death;
2. inner character - a person`s inner character, containing their true thoughts and feelings;
3. spiritual / moral / artistic qualities
4. Значењето *person*, кое во македонскиот јазик го има при галовно обраќање *душо моја!* и во контекстите *На концертот имаше 300 души. Во селото живеат околу 1000 души.* Во последниот контекст значењето го има и во англискиот јазик.

Студентите не го приведуваат значењето „вид на музика“ (*soul music*), со оглед на тоа што за овој тип на музика се користи англиската заемка, а не се прави превод.

⁴ Последниве одговори на анкетата, со политичка конотација, можеби беа индицирани од актуелната предизборна ситуација во Македонија, но и од тоа што истовремено ги анкетиравме истите студенти за аксиолошката вредност на поимот *живот*. Предизборниот слоган на една од двете најголеми партии во Македонија беше *За живот во Македонија!*

⁵ Ако ги земеме генрално, занемарувајќи ги примерите што ги изделивме како примери што отскокнуваат од повеќето одговори.

Едно од основните лингвистички прашања меѓу филозофите и лингвистите од почетоците на лингвистичките истражувања кои датираат од многу дамнешни времиња е прашањето зошто постојат различни јазици, колку тие меѓу себе се слични или различни и како во јазикот е концептуализирана стварноста во која живееме. За ова прашање со повеќе или помалку успех се обидувале да пишуваат уште античките филозофи (од зачетоците на науката за јазикот во стара Кина, Индија и Грција), па потоа филозофите од средниот век во нивните филолошки и филозофски трактати, сè до познатиот *Weltanschauung* на Вилхелм Хумболт и најновите когнитивни гледишта за јазикот [в. Пандев 2013: 7-95]. Едно од сознанијата до кое дошле некои од лингвистичките теории е поимот за *јазичен релативитет* (како антипод на поимот за *јазични универзалии*). Различните јазици се одраз на културното, физичкото и општественото опкружување на јазичната заедница, тие се одраз на нејзиното искуство и на нејзините вредносни системи. Сепак, ова како да не важи за разбирањето на концептот *душа*. Она за што сведочи нашата анкета што ја спроведовме меѓу студентите е универзалноста во разбирањето на овој концепт: кај студентите со македонски мајчин јазик и кај студентите на кои македонскиот јазик им е немајчин (со турски или албански мајчин јазик); исто така, забележавме поклопување на разбирањето на концептот *душа* кај анкетираниите студенти и толкувањата на семантиката на *душа* во *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (2005).

Во толковните речници на македонскиот јазик, именката *душа* ги има следниве значења: 1. Целокупност на чувствата, свеста и на карактерните особини на човекот, сп. дух. 2. нематеријалното начело на животот на човекот кое по смртта го напушта телото. 3. човек, член на семејство, жител. *Во едно село живееле по триесетина души. Во селото одвај останале стотина души.* 4. (прен.) Тој што е главен двигател на нешто. *Душа на организацијата.* (според *Толковен речник на македонскиот јазик*⁶ I: 560) односно: 1. спиритуалниот или нематеријалниот, често нарекуван и бесмртен дел од човекот. 2. моралната, чувствената или интелектуалната природа на човекот: *ти навистина немаш душа.* 3. човек, индивидуа: *немаше жива душа.* 4. најважен или највлијателен дел: *тој е душата на тимот.* 5. човек со пријатни особини, сакан, обожаван или пријатен човек, добричина: *тој е вистинска душа, душа си.* 6. *dial.* здив. [според Мургоски 2011: 290-291].

⁶ ТРМЈ

Последното значење во речникот на З. Мургоски, со ознака дека е дијалектно е всушност поврзано со значењето на *душа* како ‘спиритуален дел’ бидејќи според народните сфаќања душата излегува од телото со последниот здив на човекот пред смртта, па затоа зборот *здив* во дијалектите се поистоветил со *душата*.

Она што треба да го бараме како специфично во семантиката на оваа лексема во македонскиот јазик можат да бидат и нејзините преносни значења. Бидејќи метафората како процес на имагинација, игра централна улога во процесите на формирањето на значењето, когницијата и разбирањето, а сето тоа потоа се пресликува во семантичкиот опфат на лексемите и нивните контекстуални можности во одделните јазици, ние овде ќе се задржиме на и метафоричните значења на лексемата *душа*. Со какви метафорични значења се употребува оваа лексема ќе видиме од фразеолошките изрази во кои е употребна, како и од пошироките контексти во кои оваа лексема ја среќаваме во електронските медиуми.

На гледиштето за душата како извор на добри работи, кое го сретнавме во одговорите на анкетираниите студенти, се надоврзува ставот на говорителите на македонскиот јазик дека кога „човекот нема душа“ станува лош! Во еден краток расказ на младата македонска писателка Ивана Костовска со наслов *Збор, два околу душата* поентата на раскажувањето е во тоа дека кога луѓето немилосрдно газат по нејзината душа и ѝ ја земаат, тогаш таа станува лоша! [Костовска 2017: 19-20]. Ова гледиште за душата како „место“ каде што се чуваат сите позитивни човекови карактерни особини е одразено и во повеќе македонски фразеологизми или изведенки. Ќе ги истакнеме следниве: *тој е вистинска душа*, *душа си* [Мургоски 2011: 290-291], или *душа човек* [Тодор Димитровски, Ташко Ширилов, *Фразеолошки...*, 291], *душичка*, *душиче*, *Има душа* – има милост, сожалување [ТРМЈ I: ; 560] наспроти *тој нема душа*, *тој е бездушник* [ТРМЈ I: 107], *тој ми ја изеде душата*, *душовадец*, *душовадник* и сл. [ТРМЈ I: 562]. Душата немоќу може да му биде *ситна (душа)* – човекот да биде скржав, неемпатичен, ситничав⁷; *продадена (душа)* – човек да е во состојба да направи нешто неморално од интерес; *црна (душа)* – 1. ако е човекот лош, 2. ако е човекот измачен. Некои од фразеологизмите што ја содржат компонентата *душа* изразуваат различни значења: *земе душа* – 1. убие (некого), 2. се одмори, си отпочине; *душата му излезе* – 1. умре, 2. многу се измори од нешто; *му ја извади душата* – 1. убие некого, 2. измачи некого. *Душата се дава* – кога нешто премногу се сака. Нешто што многу се сака се

⁷ Според Велковска [2008: 156] – *ситна душа* – ништожен човек со тесни погледи.

сака и од дното/длабините на душата. Некој греша душа – кога прави нешто неморално, некој грев, обично во однос на некого. Оној што е на умирање, се бори со смртта *бере (збира) душа, на врв игла му стои душата; му дошла душата во забите* (2. многу се изморил, исцрпил). *Душата* може да *гори* (за некого или за нешто, или поради нешто), а кога ќе се случи нешто што ќе го смири човека (со Бога, со ближните или кога ќе му олесни поради нешто) – *душата му доаѓа на место. Душата му се (на)полни* – кога човек е среќен поради нешто. Душата е човековата суштина која може да се отвори или затвори: *отвори душа некому* - му се довери, му се исповеда. Во оваа смисла и се разликува *отворен човек vs затворен човек*.

За душата како израз на животот на човекот ги истакнуваме следниве фразеологозми: *Бере душа* – на умирачка е. *Душата му излезе* – умре. *Испушти душа* – умре, *Рани душа да те слуша* – да се биде здрав, треба добро да се храниме. [ГРМЈ I: 560], итн.

Фразеолошки изрази со значење *душа* како човечка индивидуа се следниве: *Нема жива (крстена) душа; една душа, една круша/една душа, една гуша* – сам човек полесно се грижи за себе и др.

Фразеологизмот *на мртвите за душа, на живите в гуша* го изразува православниот обичај да се прави милостина за душата на умрениот, најчесто во вид на раздавање на храна.

Како што може да се види, во фразеолошките изрази што го содржат концептот *душа* доаѓа до израз христијанското сфаќање за душата како извор на животот: *испушти душа; бере душа; земе душа; на мртвите за душа, на живите в гуша*. Душата е метафора за доброто во човекот: *има душа vs нема душа* и душата, како негов најсуштински дел го персонифицира самиот човек: *нема жива душа; една душа, една гуша*.

Метафорично, концептот *душа* го среќаваме во уште еден израз – *душата на народот*. Синтагмата *душата/ духот*⁸ *на народот* ја најдовме во неколку контексти:

- Во орото „*Тешкото*“⁹ е вткаена „*душата*“ *на народот*... за тоа поетот говори во петтата строфа. Болката од вековните ропства е испреплетена со мечтите за „*радосна челад, за слободен свет*“¹⁰.

⁸ На мислење сме дека во овој контекст не се прави разлика помеѓу дух и душа како што се прави во теолошки и философски контекст.

⁹ Од познатиот македонски автор и лингвист Б. Конески.

- *Со замирање на хуморот, замира и духот на народот* (наслов на статија во весник, посветена на присуството на хуморот во општеството: во медиумите, во уметноста, на улицата)
<http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetail?title=&id=9affe0a1-974d-4920-bbd2-ce904b5971d3> (30. 05. 2017)
- *Јазикот е единствен автентичен израз на душата на народот.*
<http://makedonija.rastko.net/delo/12472> (30. 05 2017)
- *Христијанската етичка духовност кај Г. Прличев е во конзистентна сплотеност со народното евангелие кое извира од душата на народот (народносното осознавање, профилирање на демократскиот корпус и македонската духовна преродба. Етичка преокупација на Прличев е Христовото евангелие, а негов етички идеал – Христос.*
<http://makedonija.rastko.net/cms/files/books/504085838dd40> (30. 05. 2017)
- *Иванов: Јазикот е душата на народот*
МТВ 1 | 2014
- *Јазикот е клучот за разбирањето на културата, традицијата и светогледот на еден народ, на неговото минато, сегашност и иднина. Јазикот е душата на народот.*
- *Здраво! Нова сум на форумов и ми треба состав на тема "Светот во кој живеам" и "Јазикот и верата се душата на народот". Фала однапред :). Масi-love ...*
<https://forum.femina.mk/threads/%D0%A1%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8.8261/page-24> (17. 08. 2017)
- *Многу ми е мило што со заедничко ангажирање можеме да ја претставиме убавината на македонскиот народ и македонската трпежа која е многу богата и се пренесува од генерација на генерација. Таа ја претставува душата на народот и ја покажува убавината на Македонците, истакна директорката на Туристичката организација на Општина Вршац, Татјана Палковиќ. (наслов на статијата: Македонската трпежа ја претставува душата на народот)*

¹⁰ Википедија 30. 05 2017

[https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE_\(%D0%BF%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B0\)](https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE_(%D0%BF%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B0))

<http://www.niumiic.rs/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%82%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%B7%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%B4/> (17. 08. 2017)

Според контекстите што ги сретнавме, душата на народот е синтагма која се однесува на некој начин на менталитетот на еден народ. Таа се манифестира преку фолклорот (музиката и народните танци), јазикот, верата, трpezата. Интересно е и тоа што помеѓу јазикот и душата на народот се поставува однос на идентичност: Јазикот е душата на народот. Оваа метафора ја искажува и Бенедето Кроче – „Јазикот е дух“ [според Пандев 2013: 44], а ја среќаваме и кај некои лингвисти, како на пример кај Хумболт: Јазикот е „специфична еманација на духот на еден народ“, надворешен израз на една „внатрешна форма“ која открива одреден поглед на свет [според Ivić 1983: 39]. Ако си дозволиме да изведеме една генерализација на значењата на контекстите во кои ја сретнавме синтагмата *душата на народот*, би можеле да кажеме дека тоа е менталитетот на еден народ. Секако, ова не значи дека сме прецизни при дефинирањето на семантичките особености на оваа синтагма, туку само дека сме се обиделе да приведеме едно прифатливо нејзино значење.

Повикувајќи се на Lakoff and Johnson [1980, 1999], Lakoff and Núñez [2000], Лангекер [Langacker 2010: 107] ја приведува тезата дека „A key insight emerging from cognitive linguistic investigation is the pervasive importance of metaphor in virtually every kind of mental activity, ranging from casual thought to artistic endeavor to intellectual inquiry“. Во таа смисла и синтагмата *душата на народот* ја гледаме како метафора во која душата е суштината што му дава живот на еден народ, персонифициран како едно тело составено од мнозина. Другата метафора која ја издвојуваме од контекстите што ги истражувавме е: *Јазикот е душата на еден народ*. Го нагласуваме присуството на определбата *еден*¹¹ која имплицира дека различни народи имаат различни јазици, се разликуваат меѓусебе, се со *различни души*. Оваа наша констатација ја потврдува и фактот што на старословенски јазик, со лексемата *џзыкъ* се означувал и јазик и народ [Угринова – Скаловска 1979: 168].

¹¹ Неопределената заменка *еден* која е маркер на субјективно неопределена синтагма.

Нашиот прилог кон определувањето на аксиолошките вредности на концептот *душа* ќе го завршиме со цитирање на одговорот на еден од анкетираниите студенти – наивен, но сигнификативен: „Зборот душа е мал збор, но има големо значење.“ Токму тоа значење на концептот *душа* во македонскиот јазик ние се обидовме да го образложиме овде без тенденција тоа да биде целосно и исцрпно, но со мисла дека ги опфативме најсуштинските вредности на овој концепт како одраз на погледот на светот на македонскиот народ одразен преку јазикот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Костовска И. 2017. Феникс. Скопје: Темпора веритас.
2. Мургоски З. 2005. Толковен речник на македонскиот јазик. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
3. Пандев Д. 2013. Општа реторика, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
4. Велковска С. 2008. Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник. Скопје: Велковска С.
5. ТРМЈ I-VI: *Толковен речник на Македонскиот јазик*, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2003-2014.
6. Угринова-Скаловска Р. 1979. Старословенски јазик. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје.
7. Hornby A. S. 2005. *Oxford Advanced Learner`s Dictionary of Current English*. Oxford University Press.
8. Ivić M. 1983. *Pravci u lingvistici*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
9. Jeffries L. 1998. *Meaning in English*. Macmillan press LTD.

10. Lakoff G and M. Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago/London: University of Chicago Press.
11. Lakoff G. and M. Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
12. Lakoff G. and R. E. Núñez. 2000. *Where Mathematics Comes From: How the Embodied Mind Brings Mathematics into Being*. New York: Basic Books.
13. Langacker R. W. 2010. How Not to Disagree: The Emergence of Structure from Usage. Kasper Boye and Elisabeth Engberg-Pedersen (eds.), Language Usage and Language Structure, 107-143. Berlin and New York: De Gruyter Mouton. Trends in Linguistics Studies and Monographs 213.
14. Skok P. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga prva A-J*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti.
15. Snoj M. 2009. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.